

Po razstavah

Pozdrav iz Bele krajine, Kočevske, osrednje Dolenjske in Posavja. Gospodarske dejavnosti na razglednicah do sredine 20. stoletja

Sodelujoči muzeji in galerija: Belokranjski muzej Metlika, Pokrajinski muzej Kočevje, Dolenjski muzej Novo mesto, Posavski muzej Brežice in Galerija Božidar Jakac Kostanjevica na Krki.

Koordinator projekta: Ivan Kordiš.

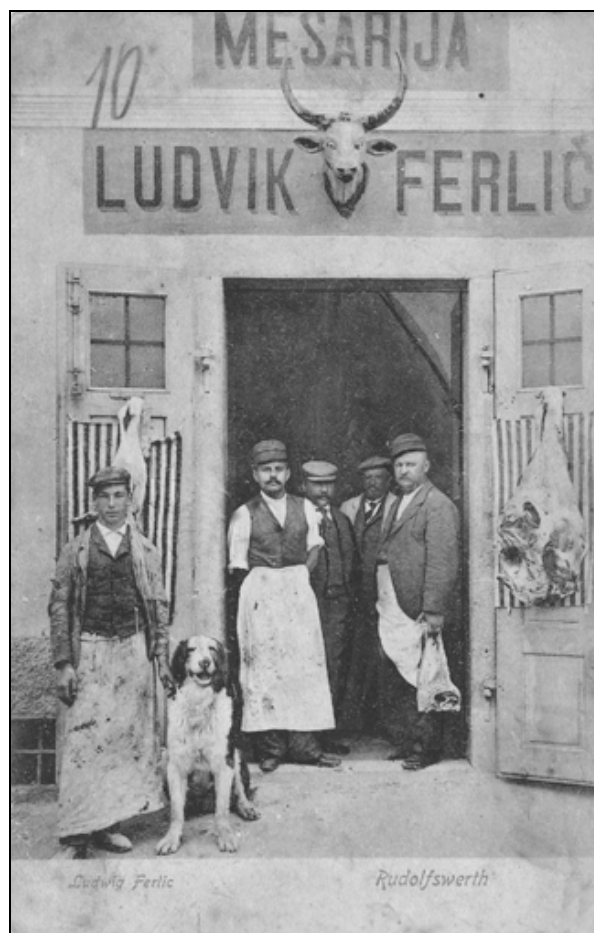
Avtorji razstave in kataloga: Leon Gregorčič, Vesna Jerbič Perko, Majda Pungerčar, Vlasta Dejak.

Pedagoški program: Helena Rožman.

Življenje se razvija predvsem v sozvočju z naravnimi danostmi. Ljudje pa smo tisti del živih bitij, ki si krčevito prizadevamo vse stvari postaviti v nekakšne meje, predale, razdelke itd. Te nas prejo, kot pa pripomorejo k logičnemu razumevanju življenja. Z mejami se srečujemo tudi na muzejskem področju, vendar je pokrajina in dediščina ena in edina, težko deljiva. Zato se tudi muzealci jugovzhodne Slovenije povezujemo in smo skupaj pripravili razstavo in katalog razglednic, ki govorijo o gospodarskih dejavnostih na tem območju.

Razglednice so namreč tisto muzejsko gradivo, ki ga hranimo v vseh sodelujočih muzejih, sodelavka iz galerije pa je pripravila pedagoški program. Zaradi razširjenosti razglednic v obravnavanem obdobju smo tudi lahko enakomerno predstavili vso pokrajino in ne le posamezna večja naselja, kot se pogosto dogaja na podobnih razstavah. Založniki razglednic manjših naselij so bili v glavnem nosilci gospodarskih dejavnosti, pogosto gostilničarji in trgovci. Njim gre zasluga, da so se tako številne podobe naših vasi ohranile tudi na razglednicah. Prav zaradi tega smo se odločili za izbor razglednic, ki prikazujejo gospodarske dejavnosti. Njihovi nosilci so s pridom izkoriščali prednosti, ki jih je nudila razglednica. Bila je prodajno blago v času, ko je bilo zelo razširjeno in moderno pisanje razglednic, istočasno pa je tudi oglaševala vsebino slikovnega dela razglednice.

Razglednice, ki prikazujejo gospodarske dejavnosti, imajo določene posebnosti. Do druge svetovne vojne je imela skoraj vsaka vas svojo razglednico, če je le imela v vasi gostilno, trgovino, mlin, kmetijski ali industrijski obrat, zdravilišče ali romarsko cerkev. Praviloma so bile razdeljene v več polj. Na osrednjem polju je splošen pogled na kraj, v manjših poljih pa so pokazane stavbe, kjer je bil sedež gospodarske dejavnosti. Če vzamemo take razglednice pod drobnogled, nas preseneti, kaj vse nam nudijo. Seznanimo se z arhitekturno

Novo mesto, mesarija Ludvik Ferlič (Založnik: Ludwig Ferlic, Novo mesto; izdana: okoli leta 1900; napisana: 4. april 1905; hrani: Dolenjski muzej Novo mesto, R 3333).

podobo naselij in posameznih stavb. Našo pozornost pritegnejo fasade, zlasti pa različni izveski in napisi, ker je bilo pogosto pod eno streho združenih več dejavnosti (trgovina, gostilna, pošta). Pred lokali so ponavadi fotografirani ljudje in živali z vprego, kar je dobrodošel podatek o noši in prevoznih sredstvih. Imena naselij so napisana bodisi v slovenskem ali nemškem jeziku ali pa dvojezično. Pogosto je pošiljatelj določil, katera jezikovna varianta mu je bližje enostavno tako, da je eno prečrtal. S pomočjo razglednic se poučimo tudi o spremembi imen nekaterih naselij pred drugo svetovno vojno in po njej. Tudi založniki so pogosto izpisani v različnih jezikovnih variantah, čeprav gre za eno in isto osebo.

Obstaja razlika med razglednicami mest in trgov (Brežice, Črnomelj, Kočevje, Kostanjevica, Krško, Metlika, Mokronog, Novo mesto, Sevnica in Žužemberk) in vasm. Mesta so imela bistveno več razglednic s pogledi na mesto ali na pomembne javne pridobitve (železnica, mostovi, kopališča itd), ki so jih ravno v tem času gradili. Glede na število trgovcev in obrtnikov v mestih bi pričakovali, da so se ti odločali za zalogo lastnih razglednic, vendar so se očitno zadovoljili s splošnimi posnetki mesta iz zaloge poklicnih založnikov. Lastniki lokalov so občasno kar s pisalom ročno na razglednici označili svoj lokal. Vasi pa niso bile vedno dovolj zanimive za poklicne založnike, zato so razglednice izdajali sami vaščani, praviloma gostilničarji in trgovci. Ti so se pogosto zadovoljili s foto razglednicami, ki jih sploh ni bilo treba tiskati,

pač pa so fotografi razvili fotografije na fotografski papir v formatu razglednic. Tako so se tudi fotografi prilagodili povpraševanju na trgu. Foto razglednice so bile narejene v manjših nakladah in zato primernejše za nepoklicne založnike.

Gostilne in trgovine so najpogostejše zastopane dejavnosti na naših razglednicah, ker je pač bila v prvi polovici 20. stoletja skoraj v vsaki vasi gostilna in pogosto tudi trgovina. V večjih naseljih se je število gostiln in trgovin ustrezno povečalo. Tudi ostale obrti so bile bolj zastopane v trgih in mestih, saj sta ravno obrt in trgovina ločevali ta naselja od agrarnega podeželja. Vendar pa je obrt predvsem zadovoljevala potrebe domačega prebivalstva. Morda bi kot posebnost lahko izpostavili krošnjarstvo na Kočevskem, ki pa je v 20. stoletju že izgubljalo svoj pomen.

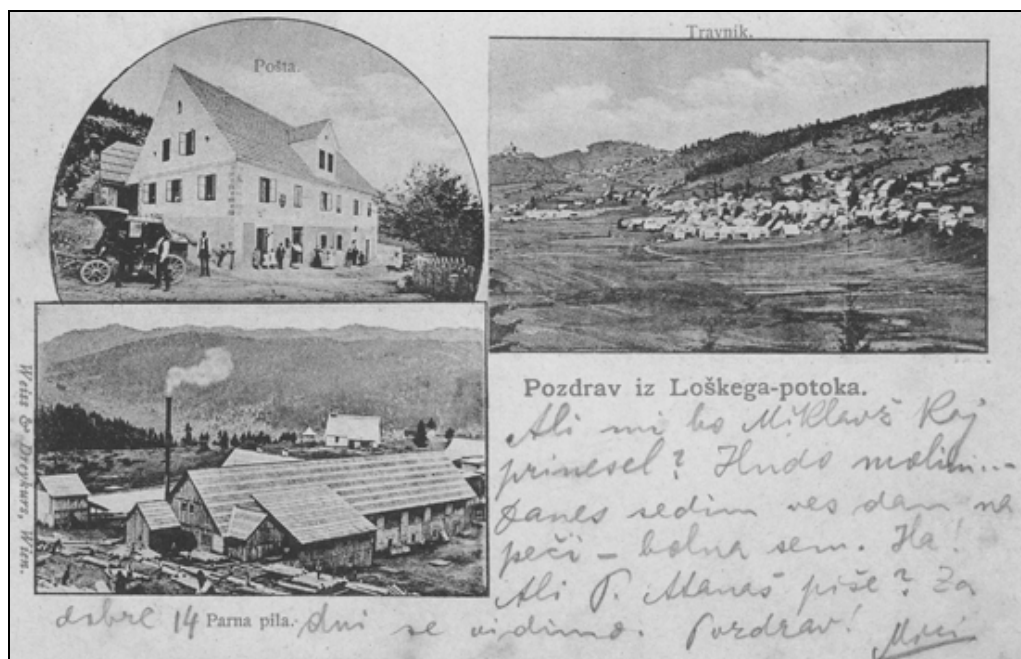
Razvoj industrijskih obratov so pogojevale naravne danosti našega okolja: gozdovi oziroma les ter nahajališča železove rude in premoga. Najobsežnejši gozdovi so na Kočevskem, zato je tu delovalo večje število vodnih in parnih žag. Železarstvo, ki je vključevalo kopanje železove rude v manjših rudnikih, taljenje rude in izdelovanje končnih izdelkov, je v času pojava razglednic doživljalo hudo krizo, zato so se železarne zapirale. Pa vendar nam razglednice še prinašajo podobe, v 19. stoletju pomembnih železarn na Dvoru in v Gradcu. Na delovanje fužine pri Zagradcu pa spominja le še ime. Večjo srečo so imeli premo govorniki, kjer so si služili kruh številni domačini in so večinoma vsi delovali še v prvi polovici 20.

Črnomelj, trije mostovi na sotočju Lahinje in Dobličice (Založnik: Janko Puhek, Črnomelj; izdana: okoli leta 1912; odposlana: 15. januar 1927; hrani: Belokranjski muzej Metlika, R 004).

Breistanica, tovarna čokolade in likerjev (Založnik: B. Arnaud, Lyon-Pariz; izdana: okoli leta 1904; odposlana: 27. junij 1926; hrani: Posavski muzej Brežice, Z3: 1474).

Loški Potok, pošta, vas Travnik in parna žaga (Založnik: Weiss & Dreykurs, Dunaj; izdana: okoli leta 1901; odposlana: 6. december 1901; hrani: Pokrajinski muzej Kočevje, R 597).

stoletja, nekateri tudi dlje. Premog so kopali v Gorenji vasi pri Mirni, Globokem, Kanižarici, Kočevju, Krmelju in Senovem. Premogovniki so pospeševali priseljevanje delavcev in s tem razvoj naštetih krajev, kar je seveda tudi pripomoglo k izdaji nekaj novih razglednic.

Vendar pa naravne danosti niso bile dovolj za uspešen gospodarski razvoj. Ravno v tem času so vsi kraji monarhije težko pričakovali prihod prvih vlakov in železnica je postala hvaležen motiv izdajatelj razglednic tudi pri nas.

Presenetljivo malo razglednic se nanaša na

kmetijstvo, čeprav je bilo prevladujoča gospodarska dejavnost na obravnavanem območju. Res pa je, da je prevladovala razdrobljena individualna posest, kjer so pridelovali pridelke predvsem za lastne potrebe in so bili le manjši presežki namenjeni za maloprodajo. Veleposestniki pa očitno niso pričakovali, da bi njihove razglednice pritegnile pozornost.

Letovišča, zdravilišča in romarski kraji so privabliali večje število obiskovalcev, zato je bila v teh krajih tudi ponudba razglednic bistveno večja. Kot sodobna turistična zdravilišča kraja izstopata Dolenjske in Čateške Toplice. Pred sto leti je postajal tudi v naših krajih turizem nova gospodarska dejavnost, ki vse do današnjih dni pridobiva na pomenu.

Veseli smo, če je na razglednici podatek o založniku in fotografu. Pogosto založniki niso navedeni, še redkeje pa fotografi. Splošna ugotovitev je, da so bili založniki razglednic večjih krajev poklicni založniki, v manjših krajih pa so bili založniki ponavadi domačini sami. Motiv na razglednicah nas pogosto napeljuje na misel, kdo je založnik, a vendar ne moremo biti povsem prepričani, če ni napisan. V mislih imamo razglednice, ki prikazujejo le eno gostilno, trgovino ali hišo, morda celo portret lastnika in podobne. Težko si predstavljamo, da bi take razglednice založil poklicni založnik ali kdorkoli drugi.

Prijetno se je pomuditi ob podobah naših krajev in ljudi. Še prijetneje se nas dotaknejo misli,

napisane na razglednicah in poslane na vse konce sveta prijateljem, znancem in sorodnikom. Podobe in misli so bile tako dragocene, da so jih ljudje hranili tudi sto let. In spet so se mnoge razglednice vrnile nazaj v naše kraje, kjer jih 254 nudimo na ogled po sledečih vsebinskih sklopih: kmetijstvo, obrt, trgovina, gostilne, industrija in rudarstvo, promet in prosti čas.

Vse razglednice so razstavljene tako, da je možen ogled slikovne in naslovne strani, kar je zelo dobrodošlo za vse, ki jih zanimajo znamke, poštni žigi in sporočila. Prav tako so vse objavljene v razstavnem katalogu, kjer so tudi krajši orisi gospodarstva na obravnavanem območju. Za pomoč pri branju bo poskrbel bralni trak. Razstavo spremlja igra spomin z naslovom *Pozdrav iz ...*, ki bo didaktični pripomoček našim najmlajšim obiskovalcem, pa tudi vsem ostalim, ki se bodo želeli malo dlje pomuditi ob razstavljenih razglednicah. Ob tej priložnosti smo izdali tudi novo razglednico. Na dan vsake otvoritve bo na voljo tudi priložnostni poštni žig.

Razstava bo na ogled v Dolenjskem muzeju Novo mesto od 24. novembra 2006 do 25. marca 2007, v letu 2007 v Brežicah in Kočevju, v letu 2008 pa v Kostanjevici na Krki in Metliki.

Majda Pungerčar